

J. Schranz, *Eski Beylerbeyi Sarayı*, 18. yüzyıl sonu.

Beylerbeyi Sarayı ve Ünlü Konukları

Güller Karahüseyin*

ÖZET

Sultan Abdülaziz (1861-1876) tarafından yaptırılan Beylerbeyi Sarayı, H. 1281 senesi Zilkade ayının 25. Cuma günü açılmıştır. Sultan Abdülaziz, önce Beylerbeyi Camii'nde Cuma namazını kılmış, daha sonra saraya gelmiş ve açılış yapmıştır.

Saray ana binası, bodrumu ile birlikte 3 katlıdır ve 24 oda, 6 salondan oluşur. 19. yüzyılın yaygın akımı olan eklektik tarzda inşa edilmiştir. Dış cephede Batılı görünüme sahip olan saray, iç mekânda geleneksel saray yaşamına göre düzenlenmiştir. Mâbeyn ve Harem olarak iki ayrı bölüme ayrılmıştır ve bu iki bölümün girişleri birbirinden ayrı tutulmuştur. Gerek dış gerekse iç yapısı bakımından oldukça gösterişli olan sarayın dış cephe görünüşü üçlü bir kompozisyon halindedir. Dış cephede Batı kaynaklı motifler görülürken iç düzenlemede geleneksel motiflerden oluşan süslemelere yer verilmiştir.

Beylerbeyi Sarayı'nı diğer saraylardan ayıran karakteristik bir özelliği de sarayın birçok oda ve salonunda, kartuşlarda deniz, gemi ve deniz savaşları konulu yağlıboya resimler ile tavan ve duvarlardaki sülüs ve ta'lik hat ile yazılmış kitabelerdir.

Sultan Abdülaziz'in bir yazlık saray olarak inşa ettirdiği ve kullandığı Beylerbeyi Sarayı, aynı zamanda yabancı devlet adamlarının ve hükümdarların ziyaretlerine ev sahipliği yapması sebebiyle farklı bir kimliğe de sahiptir.

Beylerbeyi Sarayı'nda, imparatorluk döneminde ağırlanan yabancı konuklar arasında hafızalara kazınan en mühim şahsiyet ve ilk büyük misafir hiç şüphesiz İmparatoriçe Eugénie olmuştur.

Anahtar kelimeler: Beylerbeyi Sarayı, Sultan Abdülaziz, Mâbeyn, Harem, Tavan Resimleri, Kitabeler, Yazlık Saray, İmparatoriçe Eugénie

ABSTRACT

Beylerbeyi Palace, built by the order of Sultan Abdülaziz (1861-1876) is opened on the 25th Friday of Zilkade month in H. 1281. After the Friday prayer in Beylerbeyi Mosque, Sultan Abdülaziz inaugurated the palace.

The main building of the palace has 3 floors including the basement and consists of 24 rooms and 6 halls. It was built in eclectic style which was prevalent in the 19th century. The outer view of the palace has a Western style, while it was furnished in traditional palace life style. It consists of two sections as Mâbeyn and Harem and they have separate entrances. The palace seems spectacular with its outer and inner view, its facade was designed in triple composition. The facade was decorated with Western originated patterns, however traditional patterns were preferred inside.

Another characteristic feature of Beylerbeyi Palace is the oil paintings depicting seas, sea battles and ships in several rooms, halls and cartridges of the palace, also epigraphs written on the walls and ceilings in ta'lik and sülüs calligraphy.

Beylerbeyi Palace, built by the order of Sultan Abdülaziz to be used as a summer palace, has also a distinctive identity via hosting foreign statesmen and emperors.

Among the foreign guests hosted in Beylerbeyi Palace during the empire period, the first and most significant guest was undoubtedly Empress Eugénie.

Keywords: Beylerbeyi Palace, Sultan Abdülaziz, Mâbeyn, Harem, Ceiling Paintings, Epigraphs, Summer Palace, Empress Eugénie

1 Antranik Efendi, *Sultan Abdülaziz Portresi*, (Osmanlı Ressamlar Cemiyeti Gazetesi, 25 Nisan 1328, No. 12).

2 Abdülmecid Efendi, *At Üzerinde Sultan Abdülaziz* (Osmanlı Ressamlar Cemiyeti Gazetesi, 1 Şubat 1326, No. 2).

İstanbul'da, Boğaziçi'nin Anadolu Yakası'nda 19. yüzyıla kadar Beylerbeyi adına kaynaklarda rastlanmamıştır. Yaptığımız araştırma ve incelediğimiz Bostancıbaşı defterlerinde de bu adı bulamıyoruz.¹ Çengelköy'den sonra semt adı olarak Beylerbeyi yerine "İstavroz Bahçesi"ni görmekteyiz. 17. yüzyılın sonlarına kadar yaşamış olan Evliyâ Çelebi de Boğaziçi'ni anlatırken Anadolu Yakası'nda sıra ile Çengelköy, İstavroz ve Kuzguncuk'tan bahseder. Beylerbeyi adı ortada yoktur. Millî Saraylar Arşivi'nde bulunan 3024 numaralı defterde ise Beylerbeyi Sarayı'nın inşasından sonra da bu arazinin hâlâ "İstavroz" adıyla anıldığı görülür.² Eski zamanlarda Arhai Foisusai diye bilinen mevkiin, İmparator II.

Konstantin'in burada bir kilise yaptırması ile Stavros adını aldığı söylenmektedir. İstanbul'un fethinden 18. yüzyıla kadar burası yine İstavroz adıyla anılmış ve sahilden içerilere doğru büyük bir bölümünü padişah emlâki arasında yer alan İstavroz Hasbahçesi oluşturmuştur.

İstavroz Hasbahçesi, I. Ahmed'in çok sevdiği bir yer olduğundan bu padişah, muhafızları ve maiyeti için 1613'te buraya kırk günlük bir sürede bir kasır ile mescid inşa ettirmiş; İstavroz Bahçesi'nin civarındaki geniş bir sahayı çevirtip tıpkı Topkapı Sarayı'nda olduğu gibi Büyük Oda, Kiler, Hazine, Hasoda koğuşlarıyla kapıcılar için daireler yaptırmıştır.³ I. Ahmed'in oğlu IV. Murad 1612'de İstavroz Bahçesi'ndeki bir kasırda dünyaya gelmiştir. O da İstavroz Bahçesi'ni seven, buraya ilgi gösteren bir padişaktır. Daha sonraki tarihlerde ise gözden düşen bu bölge

1 Boğaziçi'nin iki kıyısının emniyet ve asayiş ile görevli Boğaz'ın iki yakasındaki Hazine-i Hassa'ya ait bağ, bostan gibi yerlerin de bakımından sorumlu Bostancı Ocağı'nın defterleri.

2 MSA, Defter No: 3024, Ebniye-i Seniyye Ambarı'nın yaptığı inşaat ve onarımlar defteri, sene H. 1291.

3 Mithat Sertoğlu, *Resimli Osmanlı Tarihi Ansiklopedisi*, İstanbul 1958, s. 156.

büsbütün terk olunmuş, ancak 18. yüzyılda I. Mahmud buraya alaka göstermiş; Ferahâbâd Köşkü'nü, validesi için de Şevkâbâd Kasrı'nı yaptırmıştır.

İncicyan, 18. *Asırda İstanbul* adlı eserinde 16. yüzyılda burada, yani Çengelköy ile Kuzguncuk arasında Rumeli Beylerbeyi Mehmet Paşa'nın köşkü bulunduğunu için daha sonraları bu semtin Beylerbeyi adını aldığını anlatır.⁴

Öte yandan *Şirket-i Hayriye ve Boğaziçi* adlı eserde, yörenin Beylerbeyi ve İstavroz olarak iki ayrı bölümden oluştuğu aktarılmaktadır. İleri sürüldüğüne göre, bugün yerinde olmayan Beylerbeyi Kasrı ve iskele arasındaki yer İstavroz olarak, diğer yerler ise Beylerbeyi adıyla anılmaktadır.

Sultan III. Mustafa dönemine gelindiğinde I. Mahmud döneminden kalma kasırlar kullanılamaz derecede harapdır. Semt de gözden düştüğünden arazisi halka satılmıştır.⁵ Sultan II. Mahmud, Batı'nın hızlı gelişmesi karşısında imparatorluğu her sahada yenileme gayretleri içinde olan bir padişahdır ve devrinde, başta devlet idaresine gerekli pek çok yeni yapı inşa ettirmiştir. Bunlardan birisi de İstavroz Hasbahçe'sinden bir kısım yerleri halktan geri satın alarak buraya yaptırdığı Beylerbeyi Sarayı'dır (1832).⁶ Bu büyük saray; ahşap, iki katlı ve sarı boyalı idi.

Eski Beylerbeyi Sarayı'nda bahsedilmeden geçilemeyecek önemli bir olay, ilk telgraf tecrübesinin burada gerçekleştirilmiş olmasıdır. Amerikalı Profesör Mr. Smith, arkadaşlarıyla birlikte, Amerika'dan getirilen telgraf makinesiyle ilk tecrübeyi burada yapmış, Sultan Abdülmecid de bu tecrübeden memnun kalmıştır.

II. Mahmud tarafından yaptırılan bu ahşap sarayın büyük bir bölümünün Sultan Abdülmecid döneminde yanması üzerine Sultan Abdülaziz eski sarayı yıktırıp bugünkü Beylerbeyi Sarayı'nı inşa ettirmiştir.

Bu sarayın yapımına 1863'te başlanmış, 1865'te döşenerek açılmıştır. Mimarı, Balyan ailesinden Sarkis Bey'dir.

H. 1281 / M. 1865 tarihli *Takvîm-i Vekâyi* gazetesine göre, aynı yıl saray döşenmiş ve 1281 senesi Zilkade ayının yirmi beşinci Cuma günü Sultan Abdülaziz önce Beylerbeyi Camii'nde Cuma namazını kılmış, daha sonra saraya gelmiş ve açılışı yapmıştır.⁷

Saray ana binası, bodrumu ile birlikte üç katlıdır ve 24 oda, 6 salondan oluşur. 19. yüzyılın yaygın akımı olan eklektik tarzda inşa edilmiştir. Gerek dış gerekse iç görünüşü bakımından oldukça süslü olan sarayın cephelerinde mermer ve Bakırköy'den getirilmiş küfeki taşı kullanılmıştır. Selamlık ve Harem merdivenleri mermerdendir. Sarayın dış cephe görünüşü, üçlü bir kompozisyon halinde tertiplenmiştir. Çatısı, cephe kenarlarını dolaşan bir korkuluk ve korniş ile gizlenmiştir. Dış cephenin daha az gösterişli olan süslemesi, içte yeni bir karakter kazanmıştır. Sarayın mobilyalarında, avizelerinde, aynalarında, konsol ve dolaplarında, kornişlerinde Barok Avrupa ve 19. yüzyıl zevki hâkim ise de tavanda, tavan eteklerinin süslemelerinde ve sütun başlıklarında yeni bir üsluba varıldığı görülüyor. 19. yüzyıl Osmanlı saray üslubu denilebilecek bu üslupta Doğu motifleri, bir Batı esprisi içinde yeni bir anlam kazanarak bir karışım meydana getirmiştir. Doğu ile Batı sanat fikirlerinin bir arada uygulanmasının en güzel örneği ise Havuzlu Salon'dur.

Fıskiyeli havuza sahip salon fikri Doğu saraylarına bağlanırken, ortadaki mermer yunuslu fıskiye, tamamen Barok çeşmelerinin bir tatbikatı olarak Doğu ile Batı sanat fikirlerinin birlikte uygulanabilmesinin güzel bir kanıtıdır.⁸

Resim bakımından da zengin olan Beylerbeyi Sarayı'nın birçok oda ve salonunda, kartuşlarda deniz savaşlarını canlandıran yağlıboya resimlerin yanı sıra tavan ve duvarlarda sülüs ya da ta'lik hat ile yazılmış manzum parçalar da görülür.⁹

4 P. Ğugios İncicyan, 18. *Asırda İstanbul*, çev. H. Andreasvan, s. 131.

5 İncicyan, a.g.e., s. 131.

6 *Lütfî Tarihi*, c. IV, s. 62.

7 İ. Hakki Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, c. II, İstanbul 1977, s. 167.

8 Nurhan Atasoy, "Beylerbeyi Sarayı", (yayınlanmamış makale).

9 Bu manzum parçalar I. H. Konyalı'nın *Üsküdar Tarihi* adlı kitabında, s. 168 ve 170'de yayınlanmıştır.

Beylerbeyi'nde müceddeden inşa buyrulmakta olan Saray-ı Hümâyûn'un odaları ve sair mahalleri tavanlarının ağır yaldızlı kalemkârî tezyin olunması müteallik ve şerefsudur buyrulmuş olan irade-i seniyye-i cenab-ı şâhâne muktezayı âlisi üzere Mâbeyn-i Hümâyûn ressamı izzetlû Mason Bey'in uhdesine maktuan ihale olunmakla mumaileyh tezyinat-ı mezkûreyi işbu seksen senesi Mart ihtidasından itibaren dört mah hitamında tekmil etmek ve zirde beyan kılınacak tertip üzere üç nevi tezyinat icra edip ve ikinci ay nihayetine kadar beher hafta kendisine otuzar bin ve üçüncü ve dördüncü aylarda beher hafta dört bin kuruş alel-hesap verilmek şartıyla akd olunan mukavele ber vechi zir beyan olunur.

Zat-ı Hazret-i Şâhâne'ye mahsus bulunan odaların tavanları tezyinatı Beşiktaş Saray-ı Hümâyûnu'ndaki Camlı Kasr-ı Âli tavanlarından daha ağır som yaldızlı resimler ve naturasına müşabih hayvanat ve kuşlar muşamba üzerine icra ve tersim kılınarak mahallerine vaz' kılınacak ve kaffe-i mesarifatı ressam-ı mumaileyhe raci' olup beher ziraina nizamı veçhile duvardan duvara ip kırtmayarak ölçülmek üzere iki yüz elli kuruş mesarif ve ücret i'ta olunacaktır.

Saray-ı Âli-i mezkûrda inşa olunacak nefsi hümâyûna mahsus ikinci derecede olan odalar tavanları dahi Malta Kasr-ı Hümâyûnu üst katının tavanlarından daha ağır ve güzel yaldızlı olmak üzere beher ziraina mesarifat ve üstadiyesi ressam-ı mumaileyhe ait olarak yüz yirmi kuruş ita olunacaktır.

Saray-ı mezkûrun tabaka-i zirde kâin odalarının tezyinatı dahi Sâdâbâd Saray-ı Âlisi tabaka-i zirinde vaki' odalar tavanları misillû her bir mesarifi mumaileyhe raci' olarak beher ziraina kezalik altmışar kuruş ücret i'ta kılınacaktır.

Bazı yol ve aralık gibi mahaller de bâlâda zikrolunan üçüncü nevi tezyinattan daha hafif işler olduğu halde anların fiyatı dahi işine göre sonradan bittahkik tayin olunacaktır.

Bermucib-i bâlâ üç nevi tezyinat için tayin olunan fiyatlar tezyinat-ı mezkûrenin gayet güzel ve ağır olması için kabul olunduğundan şayet ressam-ı müşarünileyh tezyinat-ı mezkûreyi beyan olunan fiyatlara göre hafif surette imal etmemek için hitamında tezyinat-ı mezkûrenin Ebniye İdare-i marifetiyle keşif ve tahmin ettirilerek zikrolunan fiyatlardan noksan fiyat tahmin ve tayin olunursa mumaileyhin hesabı evvel fiyatlar ile ruyet olunacak ve şayet ziyade tahmin olunur ise mumaileyhe ziyade birşey verilmeyip yine mukavele olunan fiyatlar verilecektir.

Tezyinat-ı mezkûreden bazı beğenilmeyip tebdil ettirilenler olduğu halde bunlar için fazla mesarif ve ücret istenilmeyip bu misillû mesarif kamilen ressam-ı mumaileyhe aid olacaktır.

Saray-ı Hümâyûn-u mezkûrun kâffe-i tezyinatı mumaileyh bervech-i mukavele dört mah zarfında tekmil edemediği halde hesabından yüzde yirmi kuruş tenzil olunacaktır. Fakat bervech-i mukavele beher hafta verilecek mebalîğ mumaileyhe vaktiyile verilemediği veyahut bazı tebeddûlat ve tağyirat teklifiyle teahhüre sebep verildiği halde mumaileyh mes'ul olmayacaktır ve Saray-ı mezkûrun üst odalarının tavanları nihayet bir maha ve alt kat tavanlarının iki maha kadar ressam-ı mumaileyhe teslim ettirilecektir.

Tezyinat-ı mezkûrenin hitamıyla mumaileyhin hesabı bil-rûye tebeyyün eden kusur matlubu dahi hafta be hafta otuzar bin kuruş olarak verilecektir.

İşbu kontrato iki nüsha olarak tanzim olunup biri Hazine-i Hassa-i Şâhâne Nezareti Celilesi ve diğeri Ressam-ı mumaileyh tarafından temhir olunarak 3 Şevval 80 tarihiyle mübadele olunmuş olduğundan kayd ile Ebniye Memuru tarafına ilm ü haberi verilerek hıfz olunmak ferman-ı nezaretpe-nahi buyrulmağın mucibince muhasebeye billkayd hıfz olunarak keyfiyet malum olmak için Ebniye Memuru tarafına işbu ilm ü haber verilmiştir.

6 Nisan H. 1280 / M. 1864

3 Beylerbeyi Sarayı 22 Numaralı Mavi Salon tavan detayı

Sultan Abdülaziz resim sanatını sever ve kendisi de resim yapardı. Devrinde yerli ve yabancı birtakım ressamlar Padişah'ın iltifat veya taltifine mazhar olmuşlardır. Rus Ressam Ayvazovski, 1874'te İstanbul'a gelmiş, 21 Ekim 1874 günü Sultan Abdülaziz tarafından kabul edilmiş, bu kabul sırasında sarayın başmimarı Sarkis Balyan da bulunmuştur. Abdülaziz, Ayvazovski'ye fevkalade iltifat ettikten başka ayrıca kendisine ikinci rütbeden büyük Osmanlı Nişanı da ihsanda bulunmuştur.

Padişahın iltifatına mazhar olan yabancı ressam sadece Ayvazovski değildir. Polonyalı Ressam Stanislaw Chlebowski de sarayda bulunmuş ve Türk tarihinin askerî zaferlerine ait tablolar yapmıştır. Fransız Ressam Burton ise sarayda kendisine ayrılan bir yerde çalışmış ve Sultan II. Mahmud ile Abdülmecid'in at üzerinde birer resmini yapmıştır.¹⁰

10 Mustafa Cezar, *Sanatta Batı'ya Açılış ve Osman Hamdi*, İş Bankası Yayınları, İstanbul 1971, s. 96.

Sultan Abdülaziz'in isteğiyle yapılmış olduğu söylenen ve sarayın birçok oda ve salonlarının tavanlarını süsleyen yağlıboya arasında Türk bayrağını taşıyan yelkenli savaş gemileri de Abdülaziz'in denizciliğe olan merakının bir ifadesi olsa gerektir. Sultan Abdülaziz, Beylerbeyi Sarayı'nın tavan ve duvar resimleri ve tezyinatı ile de çok yakından meşgul olmuş, resimlerin eskizlerini kendisi çizdiği gibi tavan süslemelerinde de emsaller göstererek onlara göre tezyin edilmelerini istemiştir.

Millî Saraylar Arşivi'nde, 2978 numaralı defterdeki bilgilere göre Padişah, inşa edilmekte olan Beylerbeyi Sarayı odalarının ve diğer mahallerinin tavanlarının ağır yaldızlı kalemkâri tezyinatla süslenmesini istemiş ve yine onun emriyle bu işin gerçekleşmesi için Mâbeyn-i Hümayûn ressamı Mason Bey görevlendirilmiştir. Bahsedilen tezyinat H. 1280 / M. 1863 Mart başından itibaren dört ay zarfında tamamlanacak, ikinci ay sonuna kadar

kendisine her hafta 30'ar bin, üçüncü ve dördüncü aylarda da her hafta 4.000 kuruş verilecektir.

Yine aynı defterden öğrendiğimize göre Pa-dışah'ın kendisine mahsus odaların tavan süslemeleri, Beşiktaş Saray-ı Hümayûnu'ndaki Büyük Camlı Kasır'ın tavanlarından daha ağır ve som yıldızlı olacak, hayvanlar ve kuşlar doğadaki aslına uygun olarak resmedilecektir. Sarayın ikinci derecede olan odalarının tavanları ise Malta Kasrı Hümayûnu üst katının tavanlarından daha ağır tezyinatlı ve güzel yıldızlı olacaktır. Sarayın alt katındaki odaların tezyinatı da Sâdâbâd Saray-ı Âlisi alt kat odalarının tavanları gibi yapılacaktır. Yine bu defterden öğrendiğimize göre bahsedilen bu üç çeşit tezyinat için tayin olunan fiyatlar, süslemelerin gayet güzel ve ağır olması için tespit edilmiştir.

Ressamın tezyinatı kabul edilen fiyata göre daha hafif yapmaması için iş tamamlandıktan sonra Ebniye İdaresi tarafından keşif ve tahmin ettirilecek, tespit edilen fiyatlardan daha noksan fiyat tahmin ve tayin edilirse ressamın hesabı önceki fiyatlarla görülecektir. Daha yüksek tahmin olursa da ressama fazla para ödenmeyecek, yine mukavelede belirlenen fiyat verilecektir. Tezyinattan beğenilmeyip değiştirilenler olursa, bunlar için ayrıca ücret ödenmeyecek ve masraf ressama ait olacaktır. Sarayın bütün tezyinatı mukavele ile bu işleri yapacak olan ressam tarafından dört ayda bitirilemezse hesabından yüzde yirmi kadarı kesilecektir. Sözü edilen süslemeler konusunda adı geçen ressamın hesabı görüldüğünde alacağı kalmışsa her hafta 30'ar bin kuruş olarak verilecektir.

4 Beylerbeyi Sarayı 26 Numaralı Doğramalı Oda / Hünkâr Hasodası tavan detayı

Bu mukaveleler iki nüsha olarak tanzim edilecek, biri Hazine-i Hassa Nezareti'nce, diğeri de adı geçen ressam tarafından mühürlenip 3 Şevval 1280'de (3 Ekim 1863) karşılıklı olarak alıp verilecektir. Bu konuda Ebniye Memuru görevlendirilmiştir.¹¹

Sultan Abdülaziz'in, Beylerbeyi Sarayı'nın süslemesi ile bu kadar yakından ilgilenerek kendisinin bazı örnekler göstermesi, tezyinatının onlardan daha güzel yapılmasını istemesi, tavan ve duvar resimlerinin eskizlerini kendisinin çizmesi ve resmedilmesi için Avrupa'dan ressamlar getirtmesinden, onun Beylerbeyi Sarayı'nın daha renkli ve zengin bir süslemeye sahip olmasını istediği sezilmektedir. Bu fark, Beylerbeyi Sarayı'nın avizelerinde de kendini gösterir. Dolmabahçe Sarayı'ndaki avizeler genellikle düz beyaz kristalden olmasına karşılık Beylerbeyi'ndekilerin pek çoğunun renkli kristalden olduğu dikkati çeker. Bu farklılığın kaynağı Fransız İmparatoru III. Napolyon'un, 1867 Paris Uluslararası Sergisi'ne Sultan Abdülaziz'i onur konuğu olarak davet etmesine kadar iner. İlk defa bir Osmanlı padişahının savaş dışında bir amaçla imparatorluk sınırları dışına çıkması ve Avrupa başkentlerine bir seyahat gerçekleştirmesi Osmanlı saray koleksiyonlarının

zenginleşmesiyle ifadesini bulur. Sergi süresince Fransız Baccarat'ın göstermiş olduğu başarı, çok sayıda avize ve şamdanın Osmanlılar tarafından sipariş edilmesine olanak tanırken, renkli kristallerle süslenmiş göz alıcı avizeler Sultan Abdülaziz dönemi saraylarını da aydınlatmaya başlar.¹²

Sultan Abdülaziz, Avrupa'ya yaptığı geziden döndükten sonra, oradaki ziyafetlerde ve saraylarda gördüklerinin artık Osmanlı saraylarında da uygulanması gerektiği düşüncesindedir. Fakat Osmanlı saraylarında Avrupa saraylarındaki hizmetkârlar ayarında ve Avrupalıların yaşam ve protokol düzenine göre hizmet usullerini bilen personel yoktur. Burada ağırLANacak krallar, kraliçeler ve hanedan mensuplarının hizmet işlerinin nasıl yapılacağı da Abdülaziz'i düşündürmektedir.

Başbakanlık Arşivi'nde bulunan ve Fransa İmparatoriçesi, Avusturya İmparatoru ve Prusya Veliahdı'nın İstanbul'a gelmelerinden evvel yapılan hazırlıklara ait belgeler incelendiğinde Osmanlı saraylarının Avrupalı bir misafiri ağırlama konusunda karşılaştığı güçlükler görülmektedir.

H. 1286 / M. 1869 tarihli Maliye İrade defterlerinde kayıtlı belgelerden anlaşıldığına göre aşçılar ve şekerlemeciler Fransadan getirtilmiştir.

11 MSA, Defter No: 2978, Ebniye-i Seniyye, saray ve köşklere yapılan onarım keşifleri, sene 1282, s. 80.

12 Güller Karahüseyin, *Bir Döneme Işık Tutanlar, 19. Yüzyıl Osmanlı Saraylarında Aydınlatma Araçları Koleksiyonu*, Millî Saraylar Yayınları, İstanbul 2009.

5 İmparatoriçe Eugénie, İstanbul'a geldiğinde havai fişeklerle karşılanır, (*L'illustration*, 6 Kasım 1869, No. 1393).

Sofracıbaşı Marko, Paris'e gidip gelmiştir. Misafirler için piyasadan sofrta takımları kiralanmış, mutfak hademesi için bone, bornoz, ceketler alınmış ve sofrta hizmeti yapacak hademe için terzi Lori'ye kırk takım elbise yaptırılmıştır. Bütün bunların yanı sıra Fransa İmparatoriçesi, Avusturya İmparatoru ve Prusya Veliahdı'nın İstanbul'a gelmeleri münasebetiyle beş adet atlas yorgan, kahve değirmeni, sac mangal, kahve dolabı, imparatoriçenin odası için tül, yatak örtüsü etrafına konulacak saçak, yine imparatoriçe için 21 çift terlik, 12 takım karyola ve diğer eşyalar ile Beylerbeyi ve Beşiktaş sarayları için Marko tarafından mutfak ve kiler eşyaları, hademeler için 40 çift kundura vs.nin satın alındığını ve bunlar için yapılan masrafları aynı belgeden öğreniyoruz.¹³

İmparatoriçe Eugénie, İstanbul'da

Sultan Abdülaziz'in isteğiyle Sarkis Balyan'ın biçim verdiği, aynı zamanda döşenmesi ile de yakından ilgilendiği bugünkü Beylerbeyi Sarayı'nda imparatorluk döneminde ağırlanan yabancı konuklar arasında en mühim şahsiyet ve ilk büyük misafir İmparatoriçe Eugénie'dir.

6 İmparatoriçe Eugénie, 1853,
(Desmond Seaward, *The Empress and Her Empire*, s. 163).

13 Başbakanlık Arşivi, Maliye İrade Defteri, Sıra No: 14310, Tarih: 1286/1869.

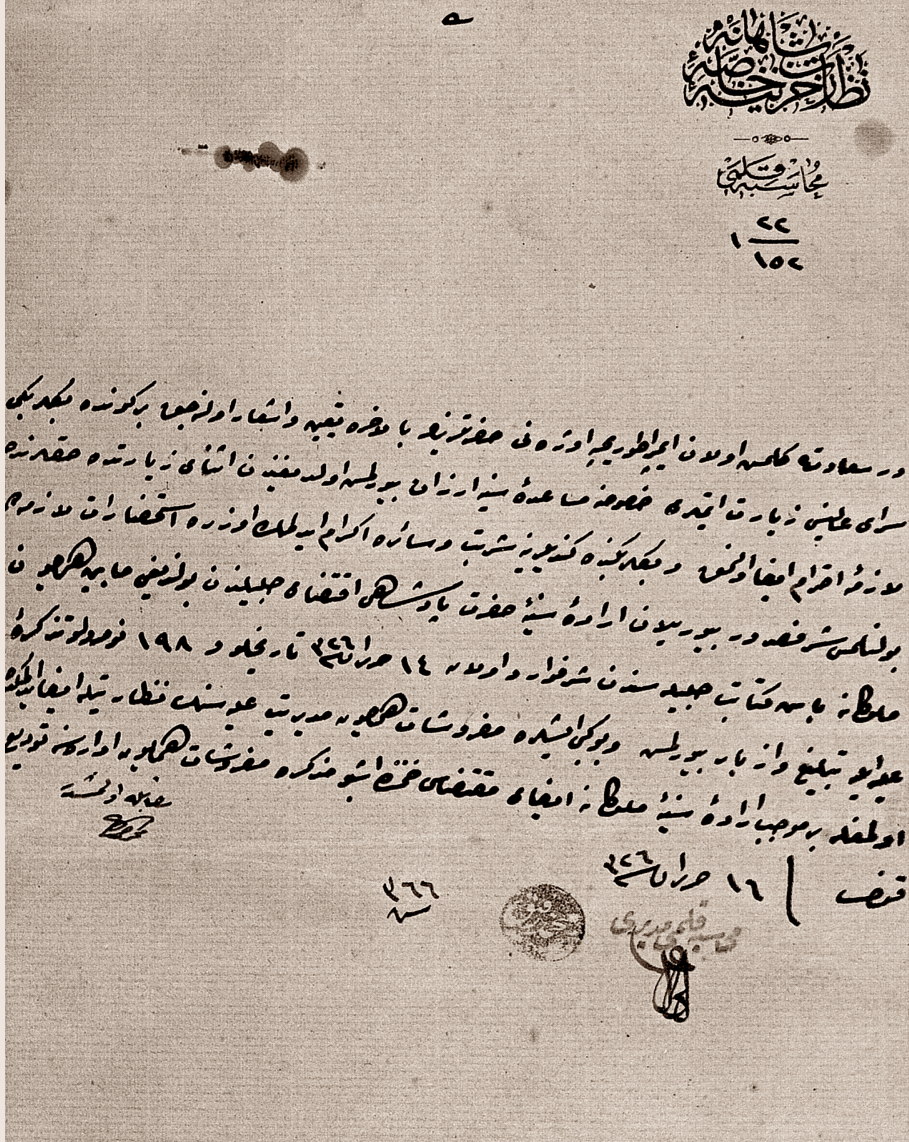

7 Beylerbeyi Sarayı 24 Numaralı Oda

8 İmparatoriçe'nin Beylerbeyi Sarayı Mavi Salon'da karşılanması, (*L'illustration*, 13 Kasım 1869, No. 1394).

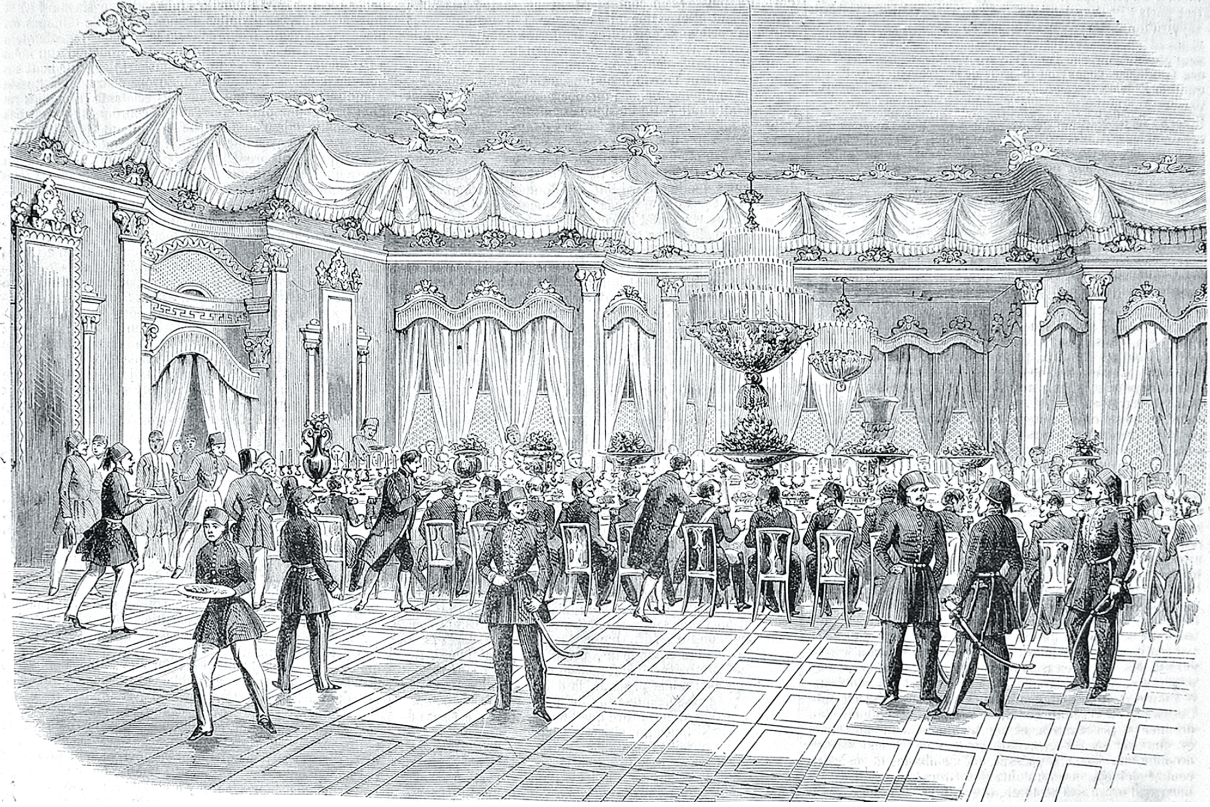

Nezâret-i Hazine-i Hassa-i Şâhâne Muhasebe Kalemi

Dersaadete gelmiş olan İmparatoriçe Eugénie hazretlerinin bilahare tayin ve işar olunacak bir günde Belerbeyi Saray-ı Âlisi'ni ziyaret etmeleri hususuna müsaade-i seniyye irzan buyrulmuş olduğundan esna-yi ziyarete haklarında lâzıme-i ihtiram îfâ olunmak ve Beylerbeyi'nde kendilerine şerbet vesaire ikram edilmek üzere istihzârât-ı lâzımede bulunulması şerefsudur buyrulan irâde-i seniyye-i hazret-i padişâhi iktiza-i celilinden bulunduğu mâbeyn-i hümayûn-u mülûkâne baş kitabet celilesinden şeref vârid olan 14 Haziran 326 ve 198 numaralı tezkere-i aliyye ile tebliğ ve izbâr buyrulmuş ve bu gibi işlere Mefruşat-ı Hümayûn-ı Müdüriyet-i Aliyyesi'nin nezaretiyle îfâ edilmekte olmakla bermucib-i irâde-i seniyye-i mülûkâne îfâ-yi muktezası zımında iş bu müzekere Mefruşat-ı Hümayûn İdaresi'ne tevdi kılındı.

Muhasebe Kalemi Müdürü
Adli

16 Haziran 326

9 Eski Beylerbeyi Sarayı'nda Sultan tarafından Prens Napolyon onuruna verilen yemek, 8 Mayıs 1854, Brindési'nin deseninden uyarlanan gravür, (*L'illustration*, 10 Haziran 1854, No. 589).

Sultan Abdülaziz'in Fransa seyahatini kendisi ve İmparator III. Napolyon adına iade eden Eugénie, 13 Ekim 1869 günü Aigle Vapuru ile İstanbul limanına gelmiş, sadrazam tarafından Çanakkale'de karşılanan yat, Beylerbeyi önünde demirledikten sonra Donanma-yı Hümayûn İmparatoriçe'yi 101 pare topla selamlamıştır. Bu sırada Sultan Abdülaziz hünkâr elbisesi giymiş bir halde on iki çifte saltanat kayığıyla İmparatoriçe'nin vapuruna gitmiş, hoş geldiniz deyip onu sandala alarak Beylerbeyi Sarayı'na götürmüştür. Padişah, Dolmabahçe Sarayı'na dönmüş; az sonra İmparatoriçe de gelip Abdülaziz'le yemek yedikten sonra büyük camileri gezmiş, akşam Dolmabahçe Sarayı'nda Padişah'ı ve Valide Sultan'ı ziyaret etmiştir. İstanbul'u ziyaretinde Abdülaziz'le birlikte olduğu süre içinde onun elini tutarak yürüyen İmparatoriçe'ye Valide Sultan tarafından paha biçilmez kumaşlar, Padişah tarafından hayran kaldığı Beylerbeyi ve Çırağan saraylarının birer maketi ve başka şeyler hediye edilmiş, o da Sultan Abdülaziz'e pırlantalarla süslü bir çerçeve içinde resmini vermiştir.

İmparatoriçe Eugénie, kendisine tahsis edilen Beylerbeyi Sarayı'nın 24 numaralı odasında kalmış, yine kendisi için bu odaya bitişik olarak yapılan hamamı kullanmıştır.¹⁴

Eugénie 42 yıl sonra, 1911 Temmuz'unda (85 yaşında iken) tekrar İstanbul'a gelir ve Beylerbeyi Sarayı'nı bir kez daha görmek ister. Millî Saraylar Arşivi'ndeki bir belgeye göre İstanbul'a gelmiş olan Eugénie'nin tayin edilecek bir günde Beylerbeyi Sarayı'nı ziyaret etmeleri hususunda müsaade alınmış olduğundan kendisine sarayı ziyareti sırasında sunulacak ikramlar için, Hazine-i Hassa'dan 16 Haziran R. 1326 / M. 1910-1911 tarihli bir yazı yazılmıştır.¹⁵

Bu ziyareti Halid Ziya Uşaklıgil, *Saray ve Ötesi* adlı kitabında şöyle anlatır:

14 MSA, Defter No: 2413, s. 209'da konuyla ilgili bilgi vardır. Buna göre Fransa İmparatoriçesi'nin Dersaadet'i teşrifinde Beylerbeyi Sarayı'nda yapılan masraf 30.624 kuruştur. 8 Şubat 1285/1869.

15 MSA, Belge No: 240, sene R. 1326.

“...İşte bu İmparatoriçe artık yılların sıklet ile bir harabe haline gelmiş iken: ‘Geçmiş zaman olur ki hayali cihan değer’ diyerek İstanbul’un o zamana ait hatıralarını, ölümün parmakları gözlerini

tamamıyla kapamadan evvel bir daha deşerek uyardırmak üzere İstanbul’a uğruyordu.

Bu öyle fevkalâde bir hadise idi ki bütün saray altüst oldu ve kendisini çocukluğunda görmüş olan

10 Grandük Nikola'nın Beylerbeyi Sarayı'nda görüşmesi, (Le Monde Illustré, 1876).

11 Sarı Köşk

hünkâr da bu kadını o hal-i hareminde görmeye tehâlük gösterdi. Bizler, kendisini Dolmabahçe'nin rıhtımında istikbal ettik. Kendisine layık olan ihtiram ile padişahın huzuruna isal olundu. Eugénie, İstanbul'a ilk seyahatinde pek küçük bir çocuk olarak tanıdığı Yusuf İzzettin'i de görmek arzusunu izhar ettiğinden bu mülakat esnasında o da bulundu.

Mülakat pek samimi oldu. İmparatoriçe çocukluklarını tanıdığı bu iki zâtı kırk sene sonra görünce ne düşündü, ne duydu; bu sarayın merdivenlerini, divanhanelerini geçerken kalbini neler burktu, bunu keşfetmek mümkün değildir, fakat avdet ederken, rıhtımda sandalina binerken daha ziyade yaşlanmış, daha fazla çökmüş gibiydi. Bu manzaradan bende de yadigâr olarak elim bir his kaldı..."

Beylerbeyi Sarayı'nda ağırlanan diğer yabancı konuklar, Fransa Veliahdı Napolyon, İran Şahı Nasıreddin, Avusturya-Macaristan İmparatoru Joseph, Karadağ Prensi Nikola, Ayastefanos Antlaşması'nı

imzaya gelen Rus Orduları Komutanı Grandük Nikoladır.

Sultan Abdülmecid, 2 Mayıs 1854'te Fransa Veliahdı Prens Napolyon'u Eski Beylerbeyi Sarayı'nda kabul etmiştir.

1869'da Avusturya-Macaristan İmparatoru Franz Joseph, Sultan Abdülaziz'e resmî ziyarette bulunmuş ve Beylerbeyi'nde ağırlandı.

18 Ağustos 1873'te Abdülaziz, İran Şahı Nasıreddin'i Beylerbeyi Sarayı'nda kabul etmiştir. Bu, şahın ikinci gelişidir. Nasıreddin ilk gelişinde de Beylerbeyi Sarayı'nda ağırlandı.

30 Nisan 1874'te Karadağ Prensi Nikola, İstanbul'a gelmiş ve Beylerbeyi Sarayı'nda misafir edilmiştir.

Rus Orduları Başkumandanı Grandük Nikola ise 1878 yılının Ocak ayında Livadya çarlık yatı ile İstanbul'a gelmiş ve Beylerbeyi Sarayı'nda ağırlandı. Grandük Nikola, İstanbul'a 93 Harbi'nin

galibi olan Çar II. Aleksandr'ın şartlarını kabul ettirmek için geldiğinden Sultan II. Abdülhamid sonradan yakınlarına anlattığına göre hiçbir misafiri bu kadar elemle ağırlamamıştır. Yine imparatorluk döneminde Sultan Mehmed Reşad'ın Beylerbeyi Sarayı bahçesinde âyan ve mebusana bir ziyafet verdiğini de biliyoruz.¹⁶ Balkan Harbi'nin çıkması üzerine Selanik'teki Alâtini Köşkü'nden İstanbul'a getirilen Sultan II. Abdülhamid, Beylerbeyi Sarayı'nda, Harem Dairesi'nin alt katında 8 numaralı odaya yerleştirilmiş ve 1918 Şubat'ında burada ölmüştür.

Beylerbeyi Sarayı, Cumhuriyet döneminde de yabancı konukları ağırlamakta kullanılmıştır. 1934'te Türkiye'ye gelen İran Şahı Rıza Pehlevi, Beylerbeyi Sarayı'nda misafir edilmiş ve Havuzlu Salon'da Şah adına bir ziyafet verilmiştir.

1936 senesinde Beylerbeyi Sarayı'nda tertiplenen Balkan Oyunları Festivali'ni de şerefliendiren Atatürk, sarayın son misafiridir ve İmparatoriçe Eugénie'nin odası olarak bilinen 24 numaralı odayı kullanmıştır.

Geniş bir arazi üzerinde yer alan Beylerbeyi Sarayı'nın son seddindeki mermer havuzun etrafında sıralanan Sarı Köşk, Mermer Köşk ve Ahır Köşkü de saraya bütünlük kazandıran yapılarıdır.

Büyük havuzun solunda yer alan Sarı Köşk'ün adını, taşının ve duvar badanalarının renginden aldığı söylenmektedir. Köşk, gerek mimari ve gerek süsleme açısından sarayla bir bütün oluşturmakta ve yapımının, ana yapıyla birlikte sürdürüldüğü anlaşılmaktadır.¹⁷ Bodrumuyla birlikte üç katlı olan köşkte, sarayın ana yapısındaki anlayışa paralel nitelikte bir süsleme uygulanmış, aralarında Osmanlı sancağı taşıyan gemilerin bulunduğu manzaralara da yer verilmiştir. Köşkün konumuna bakılarak bir dinlenme mekânı olduğu ileri sürülebilir. Eski Beylerbeyi Sarayı'nın bir parçası olduğu söylenen Mermer Köşk (Serdâb Köşkü) havuzun arkasında yer alır. Plan açısından son derece yalın tutulan köşkün ortasında büyük bir mermer sofa, iki yanında da

birer oda yer almaktadır. Adından ve tarzından da anlaşılacağı gibi köşk, sıcak günlerde içinde serinlemek düşüncesiyle inşa edilmiştir.

Ahır Köşkü ise Set Bahçeleri'nin Marmara Denizi yönünde, Mermer Köşk'ün biraz ilerisinde yer alan bir yapıdır. Köşk, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki at kültürünün 19. yüzyıla uzanan ilginç bir boyutunu sergilemektedir. Köşkün tavanlarındaki renkli armalar ve hayvan tasvirleri ilgi çekicidir. Rıhtım boyunda birbirine alçak bir duvarla bağlı Deniz (Yalı) Köşkle-ri bir tanesi Harem, bir tanesi Selamlık olmak üzere, yeni sarayla birlikte inşa edilmiştir. Çadırımsı örtüleri, zarif görüntüleri ve üzerleri Osmanlı armalı sahil kapıları ile rıhtımı süslemektedirler.

Beylerbeyi Sarayı'nın en önemli özelliklerinden biri de Set Bahçeleri'dir. Sahilden başlayarak yukarıya doğru setler halinde yükselen bu bahçeler, Osmanlı bahçe kültürünün belirgin özelliklerini sergilerler. Sözü edilen köşklere başka Beylerbeyi Sarayı arazisi üzerinde Paşa Dairesi, Müzik Dairesi, Geyiklik, Arslanhane, Güvercinlik ve Büyük Kuşluk gibi mekânların bulunduğunu Millî Saraylar Arşivi'ndeki 3024 numaralı defterden öğreniyoruz.¹⁸ Yine arşivimizde bulunan Y. Mimar Mazhar Güzaltan'a ait 1953 tarihli plan çalışmalarına göre, Beylerbeyi Sarayı'na ait çiçek sobaları (serler) arkasına rastlayan Geyiklik arazisi ile Arslanhane, eski ve yıkık mutfak binalarının bulunduğu kısımlar, Deniz Astsubay Okulu'na verilmiştir.

Saray dış bahçesi de Beylerbeyi-Bağlarbaşı yolu ile saraydan ayrılmıştır.

* Bu makale, 1992 yılında *Millî Saraylar* dergisinde yayınlanan makalemin gözden geçirilmiş ve genişletilmiş çalışmasıdır.

16 *Resimli Kitap*, c. IV, Matbaa-i Hayriye ve Şürekâsı, 1910, s. 918-923.

17 MSA, D. 2978, s. 70.

18 MSA, Defter No: 3024, Ebniye-i Seniyye Ambarı'nın yaptığı inşaat ve onarımlar defteri, sene 1291, s. 148, 210.